

تحلیل تنبلی دانشگاهی به مثابه تنبلی اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه مازندران

علی اصغر فیروزجائیان، استادیار، گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران، ایران*

پرویز شریفی مقدم، کارشناسی ارشد مطالعات جوانان، دانشگاه مازندران

چکیده

تنبلی اجتماعی آسیب‌های متعدد و پیامدهای منفی را برای فرد و اجتماع در کوتاه‌مدت و درازمدت به وجود می‌آورد. تنبلی به معنای تن‌پروری، بیکاری، کاهلی، اهمال و سستی به کار رفته است. هدف این پژوهش، تحلیل جامعه‌شناختی عوامل درون و برون دانشگاهی بر تنبلی اجتماعی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه مازندران) است. روش پژوهش از نوع پیمایشی و ابزار سنجش آن پرسش‌نامه محقق‌ساخته است. جامعه آماری این پژوهش، کلیه دانشجویان دانشگاه مازندران هستند و حجم نمونه لازم برای پژوهش حاضر ۳۹۰ نفر برآورد شد و از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم استفاده شده است. بعد از جمع‌آوری اطلاعات، فرضیه‌های پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی با نرم‌افزار ... و ... بررسی شد. در این پژوهش، نظریه انتخاب عقلانی کلمن، چارچوب نظری است. نتایج پژوهش نشان داد تنبلی دانشگاهی با متغیرهای نابسامانی در سطح نظام و ابعادش (درون و برون دانشگاه) رابطه معناداری وجود دارد که متغیرهای نبود نظارت و کنترل در دانشگاه، ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه، طفره روی آموزشی سیستمی، فرهنگ تنبلی در جامعه، پایین بودن هزینه‌های تنبلی در جامعه) بجز متغیرهای نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه و نبود آینده‌شغلی را شامل می‌شود. همچنین برحسب معادلات ساختاری، فرضیه اول تأیید شد. نتیجه آزمون الگوی ساختاری نشان می‌دهد که متغیرهای بالا ۴۰٪ از تغییرات تنبلی دانشگاهی (فردی، گروهی) را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: تنبلی اجتماعی، نظریه انتخاب عقلانی، تنبلی دانشگاهی، نابسامانی درون و برون دانشگاهی

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۱۱۱۳۷۲۴۲

مقدمه و بیان مسأله

به تازگی تنبلی اجتماعی^۱ که در بسیاری از منابع، یکی از صفات اخلاقی ایرانیان یاد شده است، به شکل جدی به مباحث فرهنگی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی وارد شده است. این معضل اجتماعی، آسیب‌های متعدد و پیامدهای منفی را برای فرد و اجتماع در کوتاه‌مدت و درازمدت به وجود می‌آورد (ارجمندینیا، ۱۳۸۸: ۳۷).

تنبلی به معنای تن‌پروری، بیکاری، کاهلی، اهمال و سستی به کار رفته است (مشیری، ۱۳۷۸). تنبلی یا سستی (فتور) از نظر لغوی به دو معنی استفاده می‌شود: دست‌کشیدن پس از استمرار در کاری یا سکون بعد از حرکت و جنبش یا کسالت، بی‌حالی، سستی و تنبلی پس از شادابی و کوشش. مفاهیم عربی مترادف تنبلی نیز عبارتند از: کسل، ضجر، تهاون، مباطله، تسویف، ابطاء (آقا تهرانی، ۱۳۸۳). لاتان و همکارانش، اصطلاح تنبلی اجتماعی را در سال برگزیدند. آنها تنبلی اجتماعی را در مقابل «تلاشگری اجتماعی»^۲ قرار دادند و معتقد بودند انسان‌ها در فرهنگ‌های مختلف از نظر میزان ابتلا به تنبلی اجتماعی با یکدیگر تفاوت دارند. فرهنگ‌های فردگرا، فرهنگ‌هایی هستند که آدم‌های تنبل‌تری را پرورش می‌دهند و فرهنگ‌های جمع‌گرا فرهنگ‌هایی هستند که آدم‌های تلاشگری را پرورش می‌دهند (ارجمندینیا، ۱۳۸۸ و).

در تنبلی اجتماعی با موقعیتی روبه‌رو هستیم که گروه، تضعیف رفتار شخص را سبب می‌شود. به عبارت دیگر، فرد در گروه، تلاش کمتری از خود نشان می‌دهد؛ درحالی‌که فرد در موقعیت‌های انفرادی این بی‌حرکی را از خود نشان نمی‌دهند (.....). در کلی‌ترین برداشت، تنبلی را با فقر حرکتی^۳ مترادف می‌دانند. فردی تنبل است که هیچ رغبت و اشتیاقی به تحرک و جنب‌وجوش ندارد و از پویایی و

جست‌وخیز می‌گریزد. در جامعه‌ای که تنبلی رخنه می‌کند، افراد آن، برای انجام امور کوچک و بزرگ در زندگی شخصی و مناسبات اجتماعی و عمومی همیشه کار امروز را به فردا می‌اندازند، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری را به دیگران واگذار می‌کنند، تغییر و تحولی که آرزو می‌کنند بدون کوچک‌ترین اقدامی از دیگران انتظار می‌کشند و برای هر انتخابی تعلل می‌ورزند (جوادی یگانه و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۲).

در مجموع، سه تعبیر از تنبلی اجتماعی در ادبیات تنبلی وجود دارد. در تعبیر اول، تنبلی اجتماعی به وضعیتی گفته می‌شود که فرد در کار گروهی از کارکردن و تلاش برای رسیدن به اهداف گروهی طفره می‌رود (.....). در تعبیر دوم، تنبلی اجتماعی را معادل کرختی اجتماعی^۴ در نظر می‌گیرند. در این وضعیت فرد با طرفداری از وضعیت موجود در مقابل تغییر مقاومت می‌کند (.....). و جوادی یگانه و همکاران، ۱۳۸۹) و در تعبیر سوم ما با تن‌پروری اجتماعی^۵ مواجه هستیم که در آن فرد، سکون را به تحرک ترجیح می‌دهد (.....). در مقابل تنبلی اجتماعی، تسهیل اجتماعی^۵ قرار دارد؛ یعنی افراد، بیشتر با حضور دیگران کاری را بهتر انجام می‌دهند تا زمانی که تنها باشند (.....).

آنچه به این پژوهش مربوط است، تعبیر اول و سوم از تنبلی است. تنبلی در هر جامعه‌ای در هر بخشی اتفاق می‌افتد. افراد چه در حوزه شخصی و گروهی ممکن است تحت‌تأثیر شرایط از خود تنبلی بروز دهد. دانشگاه یکی از حوزه‌هایی است که ممکن است در آن تنبلی رخ دهد. از این منظر، تنبلی دانشگاهی به وضعیتی اشاره دارد که در آن دانشجو (یا استاد) در رابطه با وظایف تحصیلی و آموزشی خود به صورت فردی و در رابطه با دیگران سستی و بی‌رغبتی از خود بروز می‌دهد.

.....
4
.....
5
.....

.....
1
.....

تأیید می‌کنند (برای مثال). پس از این افراد، پژوهشگران زیادی به پژوهش در این حوزه پرداختند. بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در بخش منابع خارجی در دوره‌های زمانی (.) و در بخش داخلی منابع سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۳) نشان داده است که مطالعات انجام‌شده در این حوزه (تنبلی اجتماعی) اندک است. در این پژوهش‌ها تنبلی اجتماعی را با توجه به متغیرهای روان‌شناسی اجتماعی و مدیریت، ارتباطات، کشاورزی و رفتار سازمانی بررسی کرده‌اند؛ حال آنکه پژوهش‌های اندکی درباره تنبلی اجتماعی در حوزه جامعه‌شناسی انجام شده است. در این پژوهش‌ها به معیارهای یادگیری، اعتماد، تعهد و تعلل در بین کارکنان سازمانی و گروه‌ها پرداخته‌اند. نقاط قوت پژوهش‌های خارجی این است که بحث تنبلی به حوزه‌های جدیدی (مثل ارتباطات، کشاورزی، صنعت نظامی و ...) کشیده شده است؛ اما در پژوهش‌های داخلی اینگونه نبوده است. از نقاط ضعف این پژوهش‌ها این است که شاخص ثابتی برای تنبلی اجتماعی وجود ندارد. این پژوهش‌ها از نظریه بازی عددی، مبادله، یادگیری اجتماعی استفاده کرده‌اند. با توجه به ادبیات پژوهش داخلی و خارجی گفتنی است بیشتر پژوهش‌ها در این حوزه به صورت پیمایشی انجام گرفته‌اند و در بعضی از این پژوهش‌ها نیز هیچ اشاره‌ای به روش و جامعه آماری نکرده‌اند. نکته‌ای که این پژوهش را از همه این پژوهش‌ها متمایز می‌کند این است که تاکنون پژوهش جامعه‌شناختی مستقیمی درباره عوامل مؤثر بر تنبلی اجتماعی به خصوص در بین جوانان و دانشجویان انجام نشده است؛ بنابراین، کار پژوهشی حاضر با بهره‌گرفتن از اصول کاملاً روش‌شناختی در زمینه مطالعات مربوط به تنبلی اجتماعی طرحی نو باز کرده است و با استفاده از مبانی نظری مشخص و روش کمی به مسئله تنبلی اجتماعی در میان جوانان یا دانشجویان در سطوح مختلف تحصیلی پرداخته است. در ادامه به نمونه‌هایی از کارهای داخلی و خارجی به صورت خلاصه اشاره شده است.

اطلاعات مرتبط با تنبلی در جامعه ایرانی اندک است و دقیق نیست؛ اما تجربه زیسته نشان می‌دهد دانشجویان، مصادیقی از تنبلی را در رفتارهای خود بروز می‌دهند. بی‌تفاوتی آموزشی، ناامیدی نسبت به آینده، کم‌تحرکی، تقلب آموزشی، پرداختن به سرگرمی‌های غیرضرور و بی‌محتوا، بی‌توجهی آموزشی و تعهدناشتن در فعالیت‌های آموزشی گروهی، موکول کردن درس خواندن به شب امتحان، اهمال کاری‌های زندگی روزمره از مصادیق تنبلی در میان جوانان دانشجو است که این مسئله در درازمدت بر کیفیت آموزشی در دانشگاه صدمه می‌زند و در نهایت، خروجی‌های دانشگاه، افراد بدون داشتن تخصص و دانش کافی خواهند بود که در بخش‌های مختلف جامعه مشغول فعالیت خواهند شد. در رابطه با دلایل تنبلی دانشگاهی به نظر می‌رسد نمی‌توان تنها به عوامل درون دانشگاهی توجه کرد؛ بلکه بخشی از ناامیدی و کمرختی دانشجویان به فضا و شرایط خارج از دانشگاه مربوط است. بدین ترتیب این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که میزان تنبلی دانشگاهی دانشجویان به عنوان مصداقی از تنبلی اجتماعی چقدر است؟ عوامل درون و برون دانشگاهی چه تأثیری بر تنبلی دانشگاهی در میان دانشجویان دارد؟

ادبیات تجربی

یک مهندس کشاورزی به نام میس رینگلمن، تنبلی اجتماعی را نخستین بار به کار برد. مطالعه او براساس این بود که می‌خواست میزان تلاش افراد را در یک مسابقه طناب‌کشی، مشاهده کند زمانی که به تنهایی با یک نفر، دو نفر و هفت نفر دیگر کار می‌کنند. نتایج او نشان داد افراد هنگام قرارگرفتن در یک گروه، تلاش کمتری در کشیدن طناب از خود نشان می‌دهند (.). بعد از رینگلمن، لاتان، ویلیامز، هارکینز در سال، این اصطلاح را به کار گرفتند. آنها نیز این واژه را در توصیف پدیده کاهش تلاش افراد در کار به کار بردند زمانی که در قالب یک گروه همکاری می‌کنند. همچنین، مطالعات دیگری نیز انجام گرفته است که پدیده تنبلی اجتماعی و اثر آن بر کاهش عملکرد گروه را

جدول ۱- مشخصات روش‌شناسانه پژوهش‌ها در زمینه‌ی تنبلی دانشگاهی

نام پژوهشگر	حوزه مطالعات	روش پژوهش	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	ابزار جمع‌آوری اطلاعات	نتیجه‌گیری
بذرافشان مقدم، مجتبی و باقرزاده، داود. (۱۳۸۳)	دلایل کارکنان برای تفرقه‌رفتن از کار و راه حل‌های پیشگیری و مقابله با آن	توصیفی - تحلیلی				عدم انگیزندگی محیط کار، روش‌های کاری مدیران، نبود پاداش برای انجام کارهای خوب کارکنان و ... کم‌کاری کارکنان را سبب می‌شود.
ارجمندینا (۱۳۸۸)	تأملی بر پدیده تنبلی اجتماعی	توصیفی - تحلیلی				تعریف تنبلی و دلایل و راه‌های کنترل آن
حسین‌پور، محمد و همکاران (۱۳۹۳)	بررسی رابطه بین رفتار شهروندی سازمانی با تنبلی اجتماعی	پیمایش	۱۲۷ نفر	تصادفی ساده	پرسش‌نامه (ارگنمان و کانوسکی و حسینی، ۱۹۹۶، ۲۰۰۸)	بین مؤلفه‌های ... و تنبلی اجتماعی بجز جوانمردی رابطه معنادار وجود دارد.
کاظمی و همکاران (۱۳۸۹)	بررسی میزان شیوع تعلل و عوامل مؤثر بر آن	پیمایش	۱۳۳ نفر	تصادفی	پرسش‌نامه تاکمن	قائل نبودن اولویت برای انجام کار، نداشتن سیستم ارزیابی عملکرد درست در سازمان، فشار خانواده و مشکلات خانوادگی بر تعلل مؤثرند.
جوادی یگانه و همکاران (۱۳۸۹)	بررسی تطبیقی شاخص تنبلی در ایران و کشورهای جهان و برخی راه حل‌ها	تحلیل ثانویه	۵۵ کشور	تطبیقی کمی	کتابخانه‌ای	میزان تنبلی ایرانیان از متوسط جهانی بیشتر است.
مرتضوی و همکاران (۱۳۹۰)	بررسی تأثیر ادراک از عدالت و اعتماد بر تفرقه رفتن اجتماعی تیم‌ها در تسهیم دانش	پیمایشی - تحلیلی	۸۲ فر		پرسش‌نامه	تسهیم دانش از رفتار صادقانه، رعایت منافع دیگران، تخصص مصنفانه منابع و تدوین رویه‌های شفاف و به دور از تبیض تأثیر می‌پذیرد.
داودی و فرتاش (۱۳۹۱)	رابطه بین تسهیم و به‌کارگیری دانش، اعتماد و تنبلی اجتماعی	پیمایش	۲۸۵	تصادفی سیستماتیک	پرسش‌نامه	سازمان‌ها باید با تسهیم و به‌کارگیری دانش در افزایش اعتماد بین کارکنان بکوشند و این امر، کاهش تنبلی و افزایش بهره‌وری را سبب می‌شود.
پیزون و فرری (....)	ادراک از تنبلی اجتماعی در گروه‌های یادگیری آنلاین	پیمایش	۲۲۷		پرسش‌نامه	ارتباط بین ادراک از تنبلی اجتماعی در گروه‌های یادگیری آنلاین و گروه‌های چهره به چهره.
هون‌تن و لیتن (....)	ادبیات تنبلی اجتماعی و رفتار سازمانی شهروند	پیمایش	۳۴۱	تصادفی	پرسش‌نامه	وظیفه‌شناسی با تنبلی رابطه منفی دارد و بین تنبلی اجتماعی و انگیزه رفتار هیچ رابطه‌ای یافت نشد.
تیساو و همکاران (....)	تنبلی اجتماعی، فرهنگ و نقش جنسیت	توصیفی - تحلیلی			کتابخانه‌ای	روابط درون گروهی، تنبلی کمتر، در کار درون گروهی مردان بیشتر از زنان دچار تنبلی می‌شوند.
هال و بیویول (....)	مشکل سواری رایگان در پروژه گروهی	پیمایش	۲۰۵	تصادفی	پرسش‌نامه	مهم‌ترین دلیل نپذیرفتن کار گروهی، سواری مجانی است.
زیراتکار (....)	شناخت تنبلی و تن‌پروری اجتماعی در گروه	توصیفی تحلیلی			کتابخانه‌ای	کاهش انگیزه، هم‌زمان قرارنگرفتن در یک پیوستار، نبود هدف، بی‌اعتمادی، مهم‌نبودن دستاوردهای گروه
ریچ و همکاران (....)	تعریف راهبردهایی برای کاهش تنبلی اجتماعی در طرح‌های گروهی	توصیفی			کتابخانه‌ای	محدودکردن اندازه گروه، تنبلی را کاهش می‌دهد، یک‌پارچه و منسجم‌بودن گروه‌ها، مقیاس عملکرد، ارزشمندبودن دستاوردها، سهام اشخاص در کار گروهی، ارزیابی هم‌سالانه
لین (....)	تنبلی اجتماعی و جهت‌گیری فرهنگی دانشجویان در کلاس درس	پیمایش	۲۵۲		پرسش‌نامه	جهت‌گیری فرهنگی، مهم‌ترین تبیین‌کننده برای تنبلی اجتماعی است و دانشجویانی کمتر دچار تنبلی می‌شوند که گرایش به کار گروهی دارند.

چارچوب نظری

به طور کلی بدون مبانی و چهارچوب نظری، هیچ پژوهش علمی انجام نمی‌شود؛ زیرا چهارچوب نظری به تلویح یا به تصریح موارد مشاهده را مشخص می‌کند و واقعیت‌های مربوط را به ما نشان می‌دهد. چهارچوب نظری، بنیان مشاهدات ما را پیریزی می‌کنند و در واقع راهنمای ما در امر پژوهش است. نظریه‌پردازان از منظر روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و حتی اقتصادی، تنبلی را بررسی و تحلیل کردند؛ اما پژوهش حاضر، نظریه انتخاب عقلانی کلمن را در پاسخ به چرایی تنبلی اجتماعی به آزمون می‌گذارد.

اصول بنیادی نظریه گزینش عقلانی از اقتصاد نوکلاسیک (و نیز فایده‌گرایی و نظریه بازی، لوی و همکاران، و لیندبرگ، به نقل از ریترز و گودمن، ۱۳۹۰) سرچشمه گرفته است. نظریه گزینش عقلانی بیشتر با تلاش‌های جیمز. اس. کلمن بود که به یکی از نظریه‌های «داغ» در جامعه‌شناسی معاصر تبدیل شد. زندگی او تلاشی پایدار و پیوسته برای کل‌گرایی یک‌پارچه و نیز فردگرایی بوده است (جوادی یگانه، ۱۳۸۷). عناصر پایه و اصلی نظریه کلمن درباره نظام‌های اجتماعی، کنشگران و منابع یا وقایع هستند. منابع چیزهایی هستند که کنشگران بر آنها تسلط دارند و منافعی را از آنها دشت می‌کنند. اصلی‌ترین ایده‌های نظری عبارتند از ۱- افراد به دنبال نفع فردی هستند و به گونه‌ای عمل می‌کنند که گویی می‌خواهند سود حاصل از منابع و وقایع را به حداکثر برسانند؛ ۲- برای به حداکثر رساندن این سود، تسلط بر این منابع و وقایع را با یکدیگر مبادله می‌کنند. موضوع اصلی دو کتاب او (قدرت و ساختار جامعه، و جامعه ناهمگن،) این است که جامعه یا نظام اجتماعی را باید ترکیبی از دو عنصر تصور کرد؛ اشخاص طبیعی و کنشگران اشتراکی یا جمعی^۱ (به نقل از جوادی یگانه، ۱۳۸۷).

کلمن در این کتاب‌ها بر اهمیت گسترش گونه‌های جدیدی از کنشگران اجتماعی در جامعه نوین امروزی تأکید

دارد. کنشگرانی از قبیل دولت‌ها، شرکت‌های بزرگ، اتحادیه‌های کارگری، احزاب و غیره. ظهور این کنشگران روی صحنه به تغییر کامل ساختار اجتماعی منجر شده است. کلمن می‌پذیرد که کنشگران جمعی بزرگ، علایقی کاملاً متمایز با علایق اشخاص طبیعی دارند که جایگاه‌هایی را در میان این جمع‌ها اشغال می‌کنند. از این رو کنشگران جمعی در کنش‌های خود برای رسیدن به اهدافشان ترغیب می‌شوند و به همین دلیل برای آنها منافع عضویت، صرفاً نوعی محدودیت در نظر گرفته می‌شود؛ اگر چنین باشد، ساختار اجتماعی به‌عنوان محدودیت‌های وارد بر کنش و همچنین به‌طور مستقیم به‌صورت یک عامل تعیین‌کننده منافع کنشگران وارد تبیین‌های انتخاب عقلانی می‌شود (جوادی یگانه، ۱۳۸۷). کلمن در سال در سخنرانی خود اینگونه استدلال می‌کند که موقعیت‌ها یا مشاغل را اشخاص اشغال کرده‌اند و خود اشخاص هم عناصری از ساختار اجتماعی کنشگران جمعی هستند که با اهداف خاصی ساخته شده‌اند؛ بنابراین، روابط میان کنشگران جمعی، روابط میان موقعیت‌ها است و میان خود اشخاص نیست و این همیشه ایده اصلی کل‌گرایی اجتماعی بوده است.

پدیده سطح کلان دیگری که زیر ذره‌بین کلمن قرار می‌گیرد، هنجارها^۲ است. بیشتر جامعه‌شناسان برای تبیین رفتار فردی به هنجارها متوسل می‌شوند؛ اما آنها تبیین نمی‌کنند که چرا و چگونه هنجارها به وجود می‌آیند. کلمن توجه خود را به این مسئله معطوف کرده است که چطور در یک گروه متشکل از کنشگران عقلانی، هنجارها ظهور می‌کنند و باقی می‌مانند. او استدلال می‌کند هنجارها با انسان‌هایی ایجاد و حفظ می‌شوند که از حضور هنجارها سود می‌برند و انحراف از آنها را مضر می‌انگارند. انسان‌ها تمایل دارند برخی از نظارت‌ها از روی رفتارشان برداشته شود؛ اما از وجود نظارت (از راه هنجارها) بر رفتار دیگران سود می‌برند. کلمن دیدگاهش را درباره هنجارها اینگونه بیان می‌کند: عنصر

محوری این تبیین... چشم‌پوشی نسبی یک فرد از حق خود برای نظارت بر کنش خود و دریافت حق نسبی برای نظارت بر کنش‌های دیگران است؛ یعنی ظهور یک هنجار. نتیجه نهایی این است که نظارتی... که هر شخص به تنهایی به دست آورده است بر پهنه مجموعه کلی کنشگرانی پخش می‌شود که این نظارت را اعمال می‌کنند (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۲)؛ با وجود این، شرایطی وجود دارد که هنجارها در چهارچوب آنها به نفع برخی و به زیان برخی دیگر عمل می‌کنند. کنشگران در برخی موارد حق نظارت بر کنش‌های خود را به کسانی واگذار می‌کنند که خودشان هنجارها را ایجاد و حفظ می‌کنند. چنین هنجارهایی زمانی مؤثر است که در مورد این مسئله یک اجماع به وقوع بپیوندد که برخی افراد حق نظارت (از راه هنجارها) بر کنش‌های افراد دیگر را دارند. همچنین، اثربخشی هنجارها به قابلیت تحمیلگری آن اجماع وابسته است. این اجماع و تحمیلگری است که از بی‌توازی مختص رفتار جمعی جلوگیری می‌کند.

کلمن می‌پذیرد هنجارها در ارتباط متقابل قرار دارند؛ اما او چنین قضیه کلانی را خارج از حوزه کارش درباره بنیادهای نظام‌های اجتماعی می‌بیند. او به بررسی قضیه خرد درونی کردن هنجارها تمایل نشان می‌دهد. او اذعان می‌کند در بحث درونی کردن «وضعیت‌هایی پدیدار می‌شود که برای نظریه‌ای غیرقابل پیش‌بینی هستند که بر پایه گزینش عقلانی قرار داده شده است» (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۲). او درونی کردن هنجارها را به منزله استقرار نوعی نظام مجازات درونی در نظر می‌گیرد. در واقع، انسان‌ها زمانی خودشان را مجازات می‌کنند که یک هنجار را زیر پا می‌گذارند.

کلمن این قضیه را در قالب این عقیده بررسی می‌کند که یک کنشگر یا مجموعه‌ای از کنشگران تلاش می‌کنند تا دیگران را با وجود هنجارهای درونی‌شده در آنها نظارت کنند. بدین صورت، این قضیه در راستای منافع مجموعه معینی از کنشگران است که از هنجارهای درونی‌شده مجموعه دیگری از کنشگران برخوردار باشند و با آن هنجارها آنها را نظارت کنند.

او احساس می‌کند «مادامی که چنین تلاش‌هایی با هزینه معقولی نتیجه‌بخش باشند» کاری عقلانی است (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۴).

کلمن در قالب بحث هنجارها به سمت سطح کلان حرکت می‌کند و تحلیلش را در این سطح در بحث مربوط به کنشگر حقوقی تداوم می‌بخشد. کنشگران در چهارچوب چنین حالت جمعی برحسب منافع شخصیشان عمل نمی‌کنند و باید بر وفق منافع جمع عمل کنند. کلمن می‌گوید کنشگران حقوقی و انسانی اهدافی دارند. در یک ساختار حقوقی مانند یک سازمان، کنشگران انسانی ممکن است اهداف خاص خود را دنبال کنند که احتمالاً در تضاد با اهداف حقوقی باشند. این تضاد منافع، ما را در فهم سرچشمه‌های طغیان علیه اقتدار حقوقی یاری می‌رساند. در اینجا پیوند خرد تا کلان شیوه‌هایی را شامل می‌شود که انسان‌ها با آنها اقتدار را از ساختار حقوقی، سلب و مشروعیت را به کسانی واگذار می‌کنند که به شورش دست یازیده‌اند؛ اما نوعی پیوند کلان تا خرد نیز وجود دارد که در قالب آن شرایط سطح کلان معین، افراد را به چنین اقدامات سلب و تفویض سوق می‌دهد. در جهان نوین، کنشگران حقوقی اهمیت فزاینده‌ای دارند. کنشگر حقوقی ممکن است به نفع یا زیان کنشگر فردی عمل کند؛ اما کنشگر حقوقی در این خصوص چگونه داوری می‌شود؟ کلمن عنوان می‌کند «تنها زمانی ما منافع نهایی کنشگران فردی را در قالب هرگونه نظام اجتماعی موجود به‌درستی مشاهده می‌کنیم که به لحاظ مفهومی کار خود را از دیدگاهی آغاز کنیم که حاکمیت را در اشخاص فردی می‌بیند». این اصل که اشخاص فردی حاکمیت دارند، راهی را پیش روی جامعه‌شناسان قرار می‌دهد که با آن عملکرد نظام‌های اجتماعی را ارزیابی می‌کنند» (کلمن، ۱۳۷۷) به نظر کلمن دگرگونی اجتماعی اساسی در این فرایند، ظهور کنشگران حقوقی برای تکمیل کنشگران و «اشخاص حقیقی» بوده است. هر دوی کنشگران حقوقی و حقیقی ممکن است کنشگر در نظر گرفته شوند؛ زیرا هر دو «بر منابع و رویدادها نظارت می‌کنند، از منابع و رویدادها نفع می‌برند و بر مبنای نظارتشان توانایی اتخاذ کنش‌هایی را دارند

محوری این تبیین... چشم‌پوشی نسبی یک فرد از حق خود برای نظارت بر کنش خود و دریافت حق نسبی برای نظارت بر کنش‌های دیگران است؛ یعنی ظهور یک هنجار. نتیجه نهایی این است که نظارتی... که هر شخص به تنهایی به دست آورده است بر پهنه مجموعه کلی کنشگرانی پخش می‌شود که این نظارت را اعمال می‌کنند (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۲)؛ با وجود این، شرایطی وجود دارد که هنجارها در چهارچوب آنها به نفع برخی و به زیان برخی دیگر عمل می‌کنند. کنشگران در برخی موارد حق نظارت بر کنش‌های خود را به کسانی واگذار می‌کنند که خودشان هنجارها را ایجاد و حفظ می‌کنند. چنین هنجارهایی زمانی مؤثر است که در مورد این مسئله یک اجماع به وقوع بپیوندد که برخی افراد حق نظارت (از راه هنجارها) بر کنش‌های افراد دیگر را دارند. همچنین، اثربخشی هنجارها به قابلیت تحمیلگری آن اجماع وابسته است. این اجماع و تحمیلگری است که از بی‌توازی مختص رفتار جمعی جلوگیری می‌کند.

کلمن می‌پذیرد هنجارها در ارتباط متقابل قرار دارند؛ اما او چنین قضیه کلانی را خارج از حوزه کارش درباره بنیادهای نظام‌های اجتماعی می‌بیند. او به بررسی قضیه خرد درونی کردن هنجارها تمایل نشان می‌دهد. او اذعان می‌کند در بحث درونی کردن «وضعیت‌هایی پدیدار می‌شود که برای نظریه‌ای غیرقابل پیش‌بینی هستند که بر پایه گزینش عقلانی قرار داده شده است» (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۲). او درونی کردن هنجارها را به منزله استقرار نوعی نظام مجازات درونی در نظر می‌گیرد. در واقع، انسان‌ها زمانی خودشان را مجازات می‌کنند که یک هنجار را زیر پا می‌گذارند.

کلمن این قضیه را در قالب این عقیده بررسی می‌کند که یک کنشگر یا مجموعه‌ای از کنشگران تلاش می‌کنند تا دیگران را با وجود هنجارهای درونی‌شده در آنها نظارت کنند. بدین صورت، این قضیه در راستای منافع مجموعه معینی از کنشگران است که از هنجارهای درونی‌شده مجموعه دیگری از کنشگران برخوردار باشند و با آن هنجارها آنها را نظارت کنند.

در جامعه (..... &) و نبود آینده شغلی بر تنبلی دانشگاهی بررسی شده است. در سطح ساختاری درون دانشگاهی نیز تأثیر متغیرهای نبود امکانات، تجهیزات، نظارت و کنترل در دانشگاه (کازمی، ۱۳۸۹)، ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه (.....) (بذرافشان مقدم، ۱۳۸۳؛ هوشمند، ۱۳۹۳ و بر تنبلی دانشگاهی بررسی شده است. این پدیده‌های سطح ساختاری، محدودیت‌های محیطی و مشکلاتی را ایجاد می‌کنند. این محدودیت‌ها شرایطی در دانشجویان ایجاد می‌کنند که زمینه تنبلی را در آنان ایجاد می‌کنند و این خود به شکل هنجار در دانشگاه درمی‌آید و افراد مطابق آن رفتار می‌کنند؛ بدین صورت که ما با نوعی تنبلی سیستمی در دانشگاه روبه‌رو هستیم که تنبلی را بازتولید می‌کند.

در رابطه با بحث تنبلی در سطح دانشگاه ما با دو نوع تنبلی روبه‌رو هستیم؛ تنبلی در سطح فرد و تنبلی در سطح نظام. تنبلی فردی، وضعیتی است که در آن فرد در انتخاب بین لذت آنی و تلاش برای منافع آتی، لذت آنی را ترجیح می‌دهد. رفتار فرد در اینجا عقلانی است؛ زیرا او در بسیاری مواقع از منافع آتی آگاهی دارد؛ اما به دلایلی لذت آنی را به آن ترجیح می‌دهد. در حقیقت انتخاب فرد در این موقعیت براساس آگاهی از هزینه‌های پیش روی آینده است. تنبلی در سطح نظام، زمانی رخ می‌دهد که جمع زیادی از افراد، بی‌عمل ولذت طلب هستند. در سطح جامعه نیز این فرایند مشاهده می‌شود (جوادی یگانه و فولادیان، ۱۳۹۱). در تنبلی اجتماعی با موقعیتی روبه‌رو هستیم که گروه باعث می‌شود رفتار شخص تضعیف شود. به عبارت دیگر فرد در گروه تلاش کمتری از خود نشان می‌دهد؛ درحالی که فرد در موقعیت‌های انفرادی این بی‌حرکی را از خود نشان نمی‌دهند (.....).

کلمن معتقد است معمولاً داده‌ها در سطح فردی سنجیده می‌شوند و همچنین مداخله‌ها برای ایجاد دگرگونی اجتماعی در این سطح صورت می‌گیرند. در دستگاه نظری کلمن،

که برایشان سود آورند» (کلمن، ۱۳۷۷: ۵۴۲). وجود این کنشگران حقوقی جدید مسئله چگونگی تضمین مسئولیت اجتماعی آنها را مطرح می‌کند. کلمن پیشنهاد می‌کند ما می‌توانیم این کار را با نهادینه کردن اصلاحات درونی یا تغییر ساختار خارجی مثلاً تغییر قوانینی انجام دهیم که کنشگران حقوقی را مقید می‌کنند یا مؤسساتی که آنها را تنظیم می‌کنند.

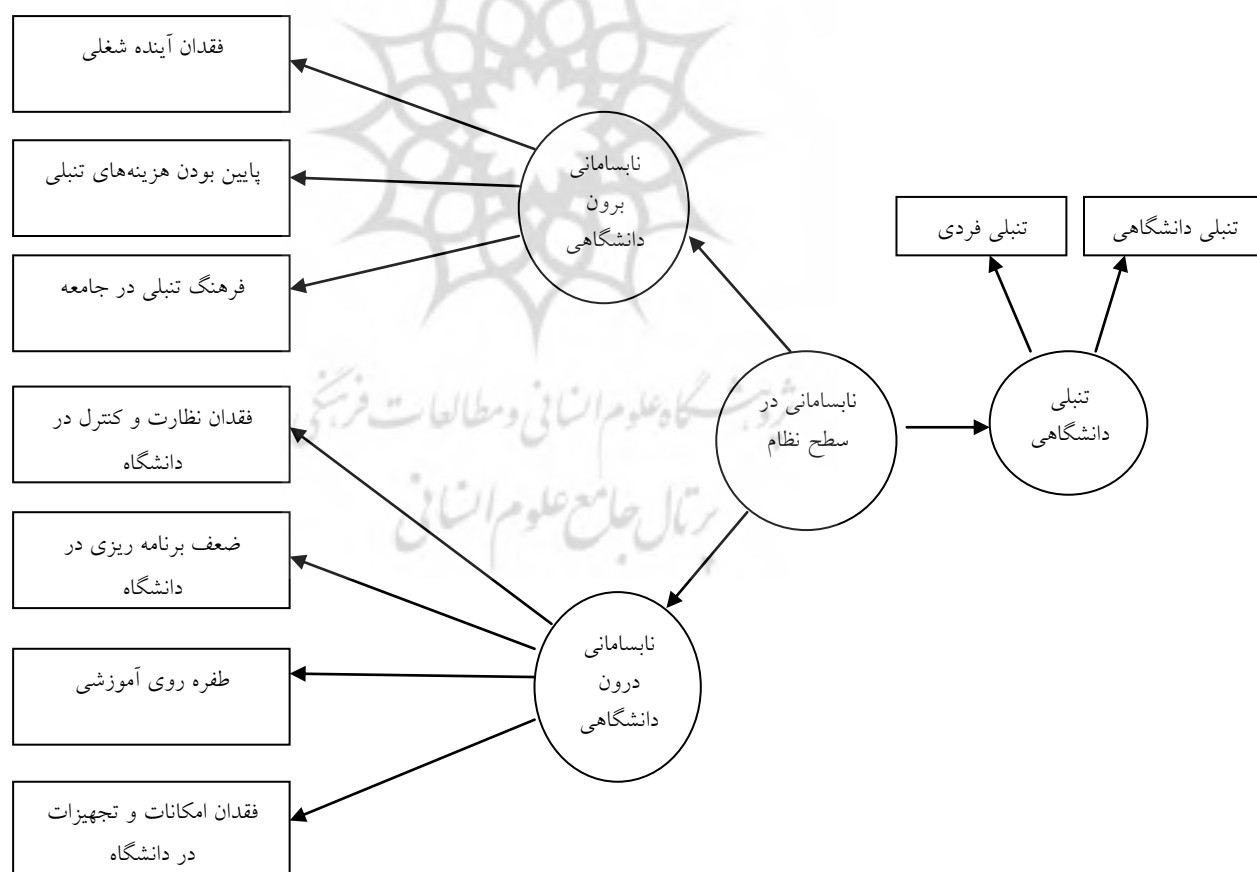
همان‌طور که ذکر شد نظریه کلمن با فاصله‌گیری از نظریه انتخاب عقلانی اولیه راه را برای ورود عوامل ساختاری و سطح نظام در تحلیل رفتار اجتماعی باز کرد. براساس این، صرفاً محاسبه سود و زیان و هزینه‌های پیش رو بر رفتار افراد تأثیرگذار نیست؛ بلکه انگیزه افراد، محدودیت‌های محیطی و زمینه کنش بر کنش‌ها تأثیر می‌گذارد؛ براساس این است که او به جای عقلانیت اقتصادی از عقلانیت اجتماعی سخن می‌گوید. همچنین، کلمن اعتقاد دارد عوامل ساختاری سطح کلان به‌طور مستقیم پیامدهایی در سطح کلان را موجب نمی‌شود؛ بلکه این عوامل، کنش‌هایی در سطح خرد را سبب می‌شود و از ترکیب این کنش‌های سطح خرد است که کنش‌های اجتماعی شکل می‌گیرد (کلمن، ۱۳۷۷).

تنبلی اجتماعی به‌طور عام و تنبلی دانشگاهی به‌طور خاص کنشی است که با وجود انگیزه‌های فردی در آنها در بستر و شرایط دانشگاه و محیط وسیعتر جامعه اتفاق می‌افتد. درواقع از این زاویه، تنبلی دانشگاهی، کنشی هدفمند است؛ اما در بستر محدودیت‌های محیطی صورت می‌گیرد. بی‌حرکی فرد در فعالیت‌های فردی و گروهی آموزشی به دلیل محاسبه سود و زیان و محدودیت‌های ساختاری درون و برون دانشگاهی است. باتوجه به عوامل مؤثر بر تنبلی در ادبیات پژوهش و نظریه کلمن باتأکید بر سطح ساختار در کنش‌های انسانی در این پژوهش به دو دسته عوامل ساختاری درون و برون دانشگاه پرداخته شد که بر تنبلی دانشگاهی تأثیرگذارند. در سطح ساختاری برون دانشگاهی، تأثیر متغیرهایی مانند وجود فرهنگ تنبلی در جامعه (ارجمندیا، ۱۳۸۸؛ جوادی یگانه، ۱۳۸۹؛)، پایین بودن هزینه‌های تنبلی

دانشگاه نیز وقتی عملکرد افراد به صورت مستقیم در گروه مشاهده نمی‌شود و با گروه آمیخته می‌شود، تنبلی آنان نمایان می‌شود. بنابراین، پدیده‌های کلان مثل تنبلی اجتماعی باید به واسطه عوامل درونی نظام اجتماعی (مثلاً خود افراد آن نظام) تبیین شوند. باتوجه به این، ما با دو سازه نابسامانی درون و برون دانشگاهی در سطح ساختاری روبه‌رو هستیم که مشخصه نابسامانی در سطح نظام است. این نابسامانی، زمینه و بستر شکل‌گیری نوع خاصی از تنبلی اجتماعی با عنوان تنبلی دانشگاهی است.

ویژگی‌های انگیزه‌ای و فردی کاملاً بر انتخاب‌گری فرد تأثیر نمی‌گذارد؛ بلکه فرد باتوجه به شرایط ساختاری و زمینه‌ای تصمیم می‌گیرد که کنش در آن اتفاق می‌افتد؛ در نتیجه، ویژگی‌های نظام اجتماعی بر اساس ترکیب رفتار افراد در سطح خرد تشخیص داده می‌شود. بنابراین، وقتی تعداد زیادی از افراد در جامعه منافع آنی را به منافع آنی ترجیح می‌دهند نتیجه آن ویژگی یک نظام اجتماعی یا همان تنبلی اجتماعی می‌شود. بر اساس این، تنبلی دانشگاهی در دو سطح مطرح شده است: تنبلی فردی زمانی است که یک نفر به دلیل پرداختن به لذت آنی و لحظه‌ای خود از نفعی پرهیز می‌کند که ممکن است در آینده داشته باشد و در سطح ساختار

الگوی نظری پژوهش

الگوی ۱- الگوی نظری تأثیر عوامل درون و برون دانشگاهی بر تنبلی دانشگاهی

فرضیات پژوهش

- ۲- نبود نظارت و کنترل در دانشگاه بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) تأثیر دارد.
- ۳- ضعف و برنامه‌ریزی در دانشگاه بر تنبلی دانشگاهی

- ۱- نابسامانی در سطح نظام بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) اثر مستقیم دارد.

برای سنجش میزان اعتماد یا پایایی مقیاس‌ها پس از بررسی پرسش‌نامه در یک نمونه ۴۰ نفری از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ تمامی طیف‌های استفاده‌شده این پژوهش در محدوده درخور قبول بوده است. برای آزمون الگوی نظری از روش دو مرحله‌ای استفاده شده است؛ بدین صورت که ابتدا اعتبار عاملی سازه‌های پژوهش به صورت جداگانه بررسی شد و پس از اطمینان از برازش سازه در مرحله بعد، کل الگو به صورت تجربی آزمون شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از نرم‌افزار استفاده شده است.

جدول ۲- ضریب آلفای شاخص‌های پژوهش

ضریب	تعداد گویه‌ها	شاخص
۰/۷۸	۶	تنبلی دانشگاهی (فردی)
۰/۷۳	۶	تنبلی دانشگاهی (گروهی)
۰/۷۹	۶	نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه
۰/۷۹	۵	نبود نظارت و کنترل در دانشگاه
۰/۷۲	۶	ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه
۰/۷۶	۶	ظرفه‌روی آموزشی باتأکید بر اساتید
۰/۷۸	۶	فرهنگ تنبلی در جامعه
۰/۷۷	۶	پایین بودن هزینه‌های تنبلی
۰/۸۳	۵	نبود آینده شغلی

تعریف مفاهیم متغیرهای وابسته و متغیرهای مستقل بررسی در این پژوهش در جدول (۳) آمده است.

- (فردی و گروهی) تأثیر دارد.
- ۴- طفره‌روی آموزشی در دانشگاه بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) تأثیر دارد.
- ۵- فرهنگ تنبلی در جامعه بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) تأثیر دارد.
- ۶- پایین بودن هزینه‌های تنبلی بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) تأثیر دارد.
- ۷- نبود آینده شغلی بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) تأثیر دارد.
- ۸- نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه بر تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) تأثیر دارد.

روش‌شناسی پژوهش

از لحاظ منطق روش‌شناختی، روش پژوهش حاضر پیمایشی و از نوع مقطعی است. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان دانشگاه مازندران در سطوح مختلف تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳ را شامل می‌شود که تعداد آنها ۱۱۳۷۷ نفر است. برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران^۱ استفاده شده است؛ بنابراین، حجم نمونه مورد نیاز برای پژوهش حاضر باتوجه به فرمول مذکور ۳۷۸ نفر برآورد شد. در پژوهش حاضر برای تعیین حجم نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم استفاده شده است. نمونه‌گیری طبقه‌ای وقتی به کار می‌رود که جامعه آماری، ساخت متجانس و همگن ندارد و از اجزای گوناگونی تشکیل شده باشد؛ براساس این، ابتدا دانشکده و بعد جنسیت به عنوان طبقات مدنظر قرار گرفت و در مرحله بعد متناسب با حجم جمعیت هر طبقه، نمونه به آنها اختصاص داده شد و در نهایت نمونه‌گیری انجام شد. باتوجه به ماهیت پژوهش، مفاهیم و متغیرهای آن، داده‌های مورد نیاز پژوهش با ابزار پرسش‌نامه به روش میدانی انجام شده است. برای ارزیابی میزان اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری از روش اعتبار صوری و

1

$$n = \frac{(11700) * (1.96)^2 * (0.5) * (0.5)}{(1.96)^2 * (0.5) * (0.5) + (11700) * 0.05^2} \approx 378$$

جدول 3- تعریف مفاهیم متغیرهای وابسته و متغیرهای مستقل

نام متغیر	تعریف نظری و عملی مفاهیم
ضعف نظارت و کنترل در دانشگاه	از نظر استیفن رابینز، فرایند نظارت بر فعالیت‌ها برای به‌دست آوردن اطمینان از انجام آنها همان‌گونه که برنامه‌ریزی شده‌اند و نیز اصلاح انحرافات درخور ملاحظه و مهم مشاهده‌شده در طی این فرایند است (رابینز، 1387). در این پژوهش ضعف در میزان نظارت آموزشی اعم از حضور در کلاس، امتحان و ... مدنظر است.
ضعف برنامه‌ریزی آموزشی در دانشگاه	برنامه‌ریزی، فعالیت مستمری است که به مقصد، روش وصول به آن مقصد و تعیین بهترین مسیر توجه دارد (کومز، 1356). در این پژوهش، میزان ضعف در برنامه‌ریزی آموزشی اعم از زمان‌بندی شروع و پایان‌ترم، انتخاب کلاس و ... مدنظر است.
متغیرهای مستقل	فرایندی است که در آن استادان و دانشجویان هر دو به دنبال منافع شخصی خود هستند و برای کارهای آموزشی، زمان کلاس‌ها، برنامه‌های آموزشی، ساختار و چهارچوب قوانین و ... اهمیت کمتری قائلند. زمان و امکاناتی که فرد برای پرداختن به فعالیت‌های دلخواه خود می‌تواند در اختیار داشته باشد. این امکانات در دانشگاه مرتبط با کلاس، سایت، کتابخانه و موارد دیگر است.
فرهنگ تبدیلی در جامعه	فرهنگی که در آن مردم تن به کار نمی‌دهند و آن را نوعی حقارت می‌دانند و در آن بهره‌وری، تولید، تعلق به گروه و همکاری در آن در سطح پایینی باشد و اتلاف وقت و فرارکردن از کار و زحمت و تلقی آن به زرنگی به موضوعی عادی تبدیل شده باشد به نوعی فرهنگ تبدیلی است.
پایین‌بودن هزینه‌های تبدیلی	پایین‌بودن هزینه‌های تبدیلی بدان معناست که افراد با تبلیشان تنبیه نمی‌شوند؛ بلکه در برخی مواقع پاداش هم می‌گیرند. در این پژوهش، کاهش هزینه‌های تقلب، درس‌نخواندن و تبدیلی آموزشی مدنظر است.
نبود آینده شغلی	نبود آینده شغلی به معنی نامشخص‌بودن آینده شغلی متناسب با تخصص برای دانشجویان است. در این پژوهش، ناامیدی فرد نسبت به یافتن شغلی مناسب با تحصیل خود مدنظر است.
متغیرهای وابسته (تنبلی دانشگاهی)	تنبلی فردی حالتی است که فرد میان دو انتخاب مخیر می‌شود؛ یکی لذت آنی و دیگری نفع شخصی در آینده که برای کسب آن نفع باید از این لذت گذشت. در این پژوهش، تبدیلی فردی به وضعیتی اشاره دارد که فرد در حوزه فردی و آموزشی خود نوعی بی‌حوصلگی، بی‌حرکی و بی‌رهمتی از خود بروز می‌دهد.
تنبلی گروهی به دو صورت مدنظر است.	تنبلی گروهی به وضعیتی اشاره دارد که در آن افراد در کار گروهی از خود بی‌توجهی و مشارکت‌نداشتن بروز می‌دهند. در این پژوهش، مراد نبود مشارکت و جدیت دانشجویان در کار آموزشی گروهی است.

تجزیه و تحلیل

الف- توصیف اجمالی متغیرهای پژوهش

اطلاعات در این پژوهش از بین 390 نفر از دانشجویان دانشگاه مازندران جمع‌آوری شده است که 146 نفر از آنها مرد و 244 نفر از آنها زن بوده است. در بین دانشکده‌های دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی با 20/5٪، بیشترین و دانشکده علوم دریایی با 0/5٪، کمترین

پاسخ‌گو را در بین 390 نفر حجم نمونه داشته‌اند. در بین مقاطع تحصیلی، دانشجویان کارشناسی با 54/4٪، بیشترین و دانشجویان مقطع دکتری با 9/0٪، کمترین پاسخ‌گو را داشته‌اند. دانشجویان کارشناسی ارشد با 19/0٪، بیشترین سهم در حجم نمونه و دانشجویان ترم 7 و 8 دکتری با 0/3٪، کمترین سهم را داشته‌اند و برحسب سن، 50/3٪ پاسخ‌گویان، افراد بین 21 تا 25 سال بودند که بیشترین حجم نمونه و کمتر

مشخص شد ۶۱/۳٪ از پاسخ‌گویان به تنبلی فردی در حد متوسط و حدود ۵۹/۷٪ از پاسخ‌گویان، تنبلی گروهی را متوسط دانسته‌اند. ۶۴/۲٪، میزان نبود نظارت و کنترل در دانشگاه را متوسط، ۶۴/۹٪، ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه را در حد متوسط، ۶۱/۶٪، طفره‌روی آموزشی در دانشگاه را متوسط، ۷۶/۹٪ از پاسخ‌گویان، میزان فرهنگ تنبلی در جامعه را زیاد، ۵۵/۸٪ از پاسخ‌گویان، میزان پایین‌بودن هزینه‌های تنبلی در جامعه را متوسط، ۶۰/۸۶٪ از پاسخ‌گویان، نبود آینده‌شغلی را در ایران زیاد ارزیابی کرده‌اند.

تنبلی دانشگاهی

جدول زیر نشان‌دهنده توزیع فراوانی و درصدی شاخص تنبلی دانشگاهی (کل) برحسب جنس است. براساس نتایج این جدول، ۵۹/۷٪، میزان تنبلی دانشگاهی را «متوسط»، ۳۰/۳٪ از دانشجویان، میزان تنبلی دانشگاهی را «کم» و ۱۰/۰٪ از دانشجویان، میزان تنبلی دانشگاهی خود را «زیاد» عنوان کرده‌اند. درکل گفتنی است تنبلی دانشگاهی در حد متوسط است.

از ۲۱ سال با ۲۰/۰٪، کمترین حجم نمونه را داشته‌اند و میانگین سنی ۲۳/۹۶٪، حداکثر سن ۳۶ و حداقل سن ۱۸ سال بوده است. برحسب تأهل، ۳۳۰ نفر از پاسخ‌گویان مجرد و ۶۰ نفر متأهل بوده‌اند و همچنین از لحاظ وضعیت سکونت، ۲۵۹ نفر ساکن خوابگاه بوده‌اند که بیشترین حجم نمونه را داشته‌اند، ۸۲ نفر با والدین خود زندگی می‌کرده‌اند و ۴۸ نفر نیز ساکن در منازل شخصی بوده‌اند. ۴۷/۷٪ که بیشترین افراد نمونه بوده‌اند، درآمد خانواده خود را کمتر از یک میلیون تومان، ۳۶/۴٪ بین یک تا دو میلیون تومان، ۸/۷٪ بین دو تا سه میلیون تومان و ۲/۷٪ از پاسخ‌گویان که کمترین افراد حجم نمونه‌اند، درآمد خانواده خود را بیشتر از سه میلیون تومان عنوان کردند. میانگین درآمد خانواده، ۱۶۱۵۰۰۰ میلیون تومان و حداقل درآمد صفر و حداکثر درآمد ۹۷۰ میلیون تومان بوده است. بیشترین حجم نمونه با ۷۶/۲٪ از پاسخ‌گویان، خود را به طبقه متوسط، ۱۸/۵٪ خود را به طبقه پایین و کمترین حجم نمونه با ۵/۴٪ خود را به طبقه بالا متعلق دانسته‌اند.

بر مبنای داده‌های اخذشده از متغیرهای وابسته و مستقل،

جدول ۴- توزیع فراوانی و درصدی شاخص کل تنبلی دانشگاهی برحسب جنس

تنبلی کل	پسر		دختر		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کم	۴۴	۱۱،۳	۷۴	۱۹،۰	۱۰۷	۳۰،۳
متوسط	۸۷	۲۲،۳	۱۴۶	۳۷،۴	۲۳۳	۵۹،۷
زیاد	۱۵	۳،۸	۲۴	۶،۲	۳۹	۱۰،۰
کل	۱۴۶	۳۷،۴	۲۴۴	۶۲،۶	۳۹۰	۱۰۰،۰

میانگین: ۸/۳۸
حداقل: ۰
حداکثر: ۲۰

منبع: یافته‌های پژوهش

دانشگاه، ضعف برنامه‌ریزی آموزشی در دانشگاه، طفره‌روی آموزشی، نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه، فرهنگ تنبلی در جامعه، پایین‌بودن هزینه‌های تنبلی و نبود آینده‌شغلی و تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) را نشان می‌دهد.

ب- آزمون فرضیات

برای آزمون فرضیات پژوهش با استفاده از نرم‌افزار ... از آماره اسپیرمن و پیرسون استفاده شد. جدول زیر، همبستگی بین متغیرهای اصلی پژوهش (ضعف نظارت و کنترل در

پژوهش بررسی شد. نتایج جدول بالا نشان می‌دهد ابعاد متغیر وابسته نرمال بوده است و می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد. این نتیجه برای متغیرهای دیگر حاضر در مطالعه (بجز دو مورد) هم صادق بوده است.

جدول 5- آزمون کولموگروف - اسمیرنف

تنبلی دانشگاهی	تعداد	میانگین	آماره کولموگروف	سطح معناداری
تنبلی فردی	۳	۱۸	۰/۱۰	۰/۰۷
تنبلی گروهی	۹۰	۱۴/	۰/۲۱	۰/۰۶

برای انتخاب نوع آزمون، ابتدا نرمالیتت متغیرهای اصلی

جدول 6- آزمون همبستگی بین متغیرهای اصلی و تنبلی دانشگاهی

متغیر	تنبلی و ابعاد آن	میزان همبستگی	سطح معناداری
نبود نظارت و کنترل در دانشگاه	تنبلی دانشگاهی	۰/۱۹	۰/۰
	تنبلی فردی	۰/۱۸	۰/۰
	تنبلی گروهی	۰/۱۴	۰/۰
ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه	تنبلی دانشگاهی	۰/۱۴	۰/۰
	تنبلی فردی	۰/۱۷	۰/۰
	تنبلی گروهی	۰/۰۶	۰/۲۳
طفره‌روی آموزشی سیستمی	تنبلی دانشگاهی	۰/۲۶	۰/۰
	تنبلی فردی	۰/۲۶	۰/۰
	تنبلی گروهی	۰/۱۸	۰/۰
فرهنگ تنبلی در جامعه	تنبلی دانشگاهی	۰/۱۴	۰/۰
	تنبلی فردی	۰/۱۵	۰/۰
	تنبلی گروهی	۰/۰۹	۰/۰۸
پایین بودن هزینه‌های تنبلی	تنبلی دانشگاهی	۰/۴۸	۰/۰
	تنبلی فردی	۰/۴۶	۰/۰
	تنبلی گروهی	۰/۳۶	۰/۰
نبود آینده شغلی	تنبلی دانشگاهی	۰/۰۸	۰/۱۱
	تنبلی فردی	۰/۰۱	۰/۸۳
	تنبلی گروهی	۰/۱۳	۰/۰۱
نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه	تنبلی دانشگاهی	۰/۰۴	۰/۴۰
	تنبلی فردی	-۰/۰۰۹	۰/۸۶
	تنبلی گروهی	۰/۰۸	۰/۱۰

تنبلی در جامعه ۰/۴۸ و متغیر وابسته رابطه معنادار وجود دارد. بین نبود آینده شغلی و تنبلی دانشگاهی و ابعاد آن رابطه معنادار نیست و میزان همبستگی آن ۰/۰۸ است. بین نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه و تنبلی دانشگاهی و ابعاد آن رابطه معنادار وجود ندارد و میزان همبستگی ۰/۰۴

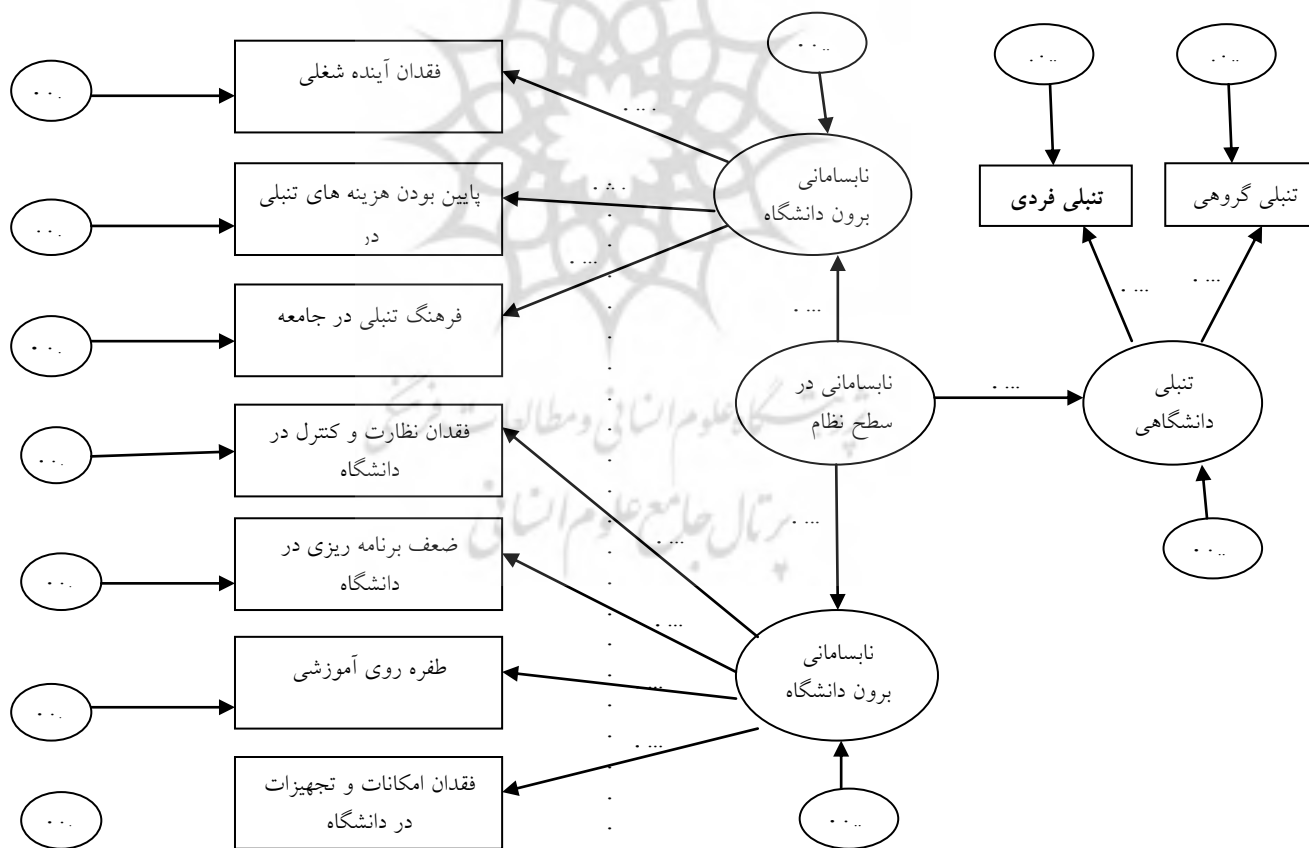
جدول بالا میزان همبستگی بین متغیرهای مستقل پژوهش با تنبلی دانشگاهی (فردی و گروهی) را بیان می‌کند؛ براساس جدول، بین نبود نظارت و کنترل در دانشگاه ۰/۱۹، ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه ۰/۱۴، طفره‌روی آموزشی سیستمی ۰/۲۶، فرهنگ تنبلی در جامعه ۰/۱۴، پایین بودن هزینه‌های

بیشترین تأثیر متغیرهای درون دانشگاه به متغیر پفیره روی آموزشی (. . . .) مربوط است و بعد از آن، متغیر ضعف برنامه ریزی در جامعه با ضریب (. . . .) است. بیشترین تأثیر متغیرهای برون دانشگاه به متغیر فرهنگ تنبلی در جامعه (. . . .) مربوط است و بعد از آن، متغیر پایین بودن هزینه های تنبلی در جامعه با ضریب (. . . .) است. سطح نظام، ۵۰٪ بر متغیر وابسته تأثیر داشته است که نشان می دهد فرضیه اول ما تأیید شده است. همان طور که در الگو آمده است متغیرهای حاضر در الگو ۴۰٪ از تغییرات متغیر وابسته (تنبلی دانشگاهی) را تبیین کردند.

همبستگی نبود امکانات و تجهیزات با تنبلی دانشگاهی (بعد تنبلی فردی) ۰/۰۹- و جهت رابطه معکوس است.

آزمون تجربی الگوی ساختاری تنبلی دانشگاهی

همان طور که آمد در این پژوهش براساس نرم افزار . . . ، روابط بین متغیرهای مستقل و تأثیرشان بر متغیر وابسته به صورت الگوی تجربی ارائه شد. الگوسازی معادلات ساختاری، روشی برای آزمودن الگوهای نظری است که در آن خطاهای احتمالی هم در تحلیل مدنظر قرار می گیرد. در این پژوهش، الگوی تنبلی دانشگاهی در سطح نظام (برون و درون دانشگاهی) با هفت متغیر مستقل در نظر گرفته شده است.

الگوی ۲- الگوی تجربی مرتبه دوم نابسامانی در سطح نظام و تنبلی دانشگاهی

و همچنین آماره ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد نشان دهنده برازش درخور قبول در الگوی

آماره های برازش در معادله ساختاری همان طور که در جدول زیر آمده است نشان می دهد آماره کای اسکوتر معنی دار نیست

مسیر است و است. درکل این آماره نشان می‌دهد داده‌های نمونه‌ای، الگوی نظری ما را حمایت می‌کنند.

جدول ۷- آماره‌های برازش الگو در سطح نظام (درون و برون دانشگاهی)

...		...		...	X.
۰/۹۱	۰/۸۹	۰/۹۴	۰/۹۸	۰/۹۰	۴/۴۵

بحث و نتیجه

در جامعه‌ای که تنبلی رخنه می‌کند، افراد آن برای انجام امور کوچک و بزرگ در زندگی شخصی و مناسبات اجتماعی و عمومی همیشه کار امروز را به فردا می‌اندازند، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری را به دیگران واگذار می‌کنند، تغییر و تحولی که آرزو می‌کنند را بدون کوچک‌ترین اقدامی از دیگران انتظار می‌کشند و برای هر انتخابی تعلل می‌ورزند (جوادی یگانه و همکاران ۱۳۸۹: ۱۱۲). به طبع باید نسل جوان و دانشجو نیز به این مسئله دچار شده باشند؛ بنابراین، پژوهش حاضر تنبلی اجتماعی در میان جوانان یا دانشجویان را بررسی کرده است. براساس چهارچوب نظری (انتخاب عقلانی کلمن) و پژوهش‌های تجربی پیشین، الگوی نظری برای بررسی تنبلی دانشگاهی طراحی شد. براساس این، تنبلی دانشگاهی، متغیر وابسته در نظر گرفته شد و متغیرهایی مانند ضعف نظارت و کنترل در دانشگاه، ضعف برنامه‌ریزی آموزشی در دانشگاه، طفره‌روی آموزشی، نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه، فرهنگ تنبلی در جامعه، پایین بودن هزینه‌های تنبلی، نبود آینده شغلی، متغیرهای مستقل معرفی شدند. درنهایت از گویه‌های مناسب برای سنجش هر یک از متغیرها بهره گرفته شد.

مطالعه روی ۳۹۰ نفر از دانشجویان دانشگاه مازندران انجام شده است. نتایج نشان داده میزان تنبلی دانشگاهی در حد متوسط بوده است؛ هرچند نتایج پژوهش جوادی یگانه (۱۳۸۹)، میزان تنبلی ایرانیان را بیشتر از حد متوسط جهانی می‌داند. این نتیجه در رابطه با میزان تنبلی فردی و گروهی دانشجویان صادق است؛ هرچند با افزایش مقاطع تحصیلی کاهش محسوسی در تنبلی مشاهده می‌شود.

طبق نتایج حاصل از پژوهش، بین نابسامانی برون دانشگاهی که سه بعد (نبود آینده شغلی، پایین بودن هزینه‌های تنبلی و فرهنگ تنبلی در جامعه) را شامل می‌شود با تنبلی دانشگاهی و ابعاد آن بجز نبود آینده شغلی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، بین نابسامانی درون دانشگاهی که چهار بعد (نبود نظارت و کنترل در دانشگاه، ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه، طفره‌روی آموزشی سیستمی و نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه) را شامل می‌شود با تنبلی دانشگاهی و ابعاد آن بجز نبود امکانات و تجهیزات در دانشگاه رابطه معناداری وجود دارد. در آخر پس از آزمون الگوی نظری با روش الگوسازی معادلات ساختاری، فرضیه اول تأیید شد. متغیرهای برون دانشگاه، بیشترین تأثیر را بر سطح نظام داشته‌اند و طفره‌روی آموزشی، فرهنگ تنبلی در جامعه و ضعف برنامه‌ریزی در دانشگاه بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته داشته‌اند و این یافته‌ها با پژوهش جوادی یگانه مطابقت دارد (جوادی یگانه و فولادیان، ۱۳۹۱). در سطح ساختار در زمینه مشکلات افراد جامعه و ویژگی‌هایی که کم‌وبیش از آنها به‌عنوان آسیب‌های فرهنگی یا اجتماعی یاد می‌کنند، ویژگی اخلاقی تنبلی اجتماعی را مشاهده می‌کنیم که به اعتقاد برخی از صاحب‌نظران، بسیاری از ویژگی‌های نامطلوب ما بر آن سوار شده است (مثل نداشتن نشاط کار، ناامیدی، خودخواهی‌های افراطی، بدبین بودن به دیگران، بدبین بودن به آینده، نداشتن اعتماد به خود و ...) و در فرهنگ و خصلت جمعی ما بسیار ریشه دارد (چلبی، ۱۳۸۱؛ قاضی مرادی، ۱۳۷۸؛ بازرگان، ۱۳۵۷ و جمال‌زاده، ۱۳۴۵). درکل مؤلفه‌های پژوهش به همراه شاخص‌هایشان، ۰/۴۰٪ از تغییرات متغیر وابسته (تنبلی

دانشگاهی) را تبیین کردند.

همان‌طور که ذکر شد، این مقاله در پی تحلیل تنبلی دانشگاهی، مصداقی از تنبلی اجتماعی، براساس نظریه عقلانیت اجتماعی کلمن است. در نظریه کلمن، شرایط و محدودیت‌های اجتماعی بر کنش‌های فردی تأثیر دارند. نظریه کلمن با فاصله‌گیری از نظریه انتخاب عقلانی اولیه، راه را برای ورود عوامل ساختاری و سطح نظام در تحلیل رفتار اجتماعی باز کرد. براساس این، صرفاً محاسبه سود و زیان و هزینه‌های پیش رو بر رفتار افراد تأثیرگذار نیست؛ بلکه انگیزه افراد، محدودیت‌های محیطی و زمینه کنش نیز بر کنش‌ها تأثیر می‌گذارد. همچنین، کلمن اعتقاد دارد عوامل ساختاری سطح کلان به‌طور مستقیم پیامدهایی در سطح کلان را موجب نمی‌شود؛ بلکه این عوامل، کنش‌هایی در سطح خرد را سبب شده است و از ترکیب این کنش‌های سطح خرد است که کنش‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. از این منظر، تنبلی دانشگاهی تحت تأثیر عوامل سطح کلان درون و برون دانشگاهی (که در بالا بحث شد) در بین دانشجویان اتفاق می‌افتد و از ترکیب تنبلی در بین دانشجویان ما شاهد تنبلی دانشگاهی در سطح کلان خواهیم بود. کلمن معتقد است معمولاً داده‌ها در سطح فردی سنجیده می‌شوند و همچنین مداخله‌ها برای ایجاد دگرگونی اجتماعی در این سطح صورت می‌گیرند. در نتیجه، ویژگی‌های نظام اجتماعی براساس ترکیب رفتار افراد در سطح خرد تشخیص داده می‌شود؛ بنابراین، وقتی تعداد زیادی از افراد در جامعه، منافع آنی را به منافع آتی ترجیح می‌دهند، نتیجه آن ویژگی یک نظام اجتماعی یا همان تنبلی اجتماعی می‌شود. از نظر او، این خود به شکل هنجار در جامعه در می‌آید و افراد مطابق آن رفتار می‌کنند؛ بدین صورت که ما با نوعی تنبلی سیستمی در دانشگاه روبه‌رو هستیم که تنبلی را باز تولید می‌کند.

به طبع از این دیدگاه برای کاهش یا حذف کنشی در جامعه باید به شرایط ساختاری ایجاد آن رجوع کرد. برای کاهش تنبلی دانشگاهی باید به دو سطح درون و برون

دانشگاهی توجه داشت. راهکارهای برون دانشگاهی با بحث بهبود وضعیت اشتغال و آینده شغلی فارغ‌التحصیل‌ها در جامعه مرتبط است. همچنین در همین راستا فرهنگ‌سازی در حوزه کار مفید و جدیت در جامعه و در نهایت بالابردن هزینه‌های تنبلی برای کاهش تنبلی راه‌گشا است. در سطح درون دانشگاهی نیز افزایش نظارت و کنترل آموزشی و همچنین ثبات و دقت برنامه‌ریزی آموزشی در کاهش تنبلی راه‌گشا است. همچنین، افزایش و بهبود امکانات آموزشی در دانشگاه و جدیت آموزشی اساتید (باتوجه به نتایج پژوهش)، کاهش تنبلی در بین دانشجویان و در نهایت جامعه دانشگاهی را سبب می‌شود.

منابع

- آقاآهرانی، م. (۱۳۸۳). *اهمال‌کاری، بررسی علل و راهکارهای درمان*، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، محل انتشار قم.
- ارجمندنی، ع.ا. (۱۳۸۸). «تأملی بر پدیده تنبلی اجتماعی»، *پژوهش‌نامه اخلاق و جهانی‌شدن*، ش ۴۸، ص ۵۴-۳۷.
- بازرگان، م. (عبدالله متقی). (۱۳۵۷). *سازگاری ایرانی: فصل‌الحاقی روح ملت‌ها*، تهران: یاد.
- بذرافشان مقدم، م. و باقرزاده، د. (۱۳۸۳). «دلایل کارکنان برای طفره‌رفتن از کار و راه حل‌های پیشگیری و مقابله با آن»، *مجله توسعه انسانی پلیس*، ش ۲، ص ۷۲-۵۶.
- جمال‌زاده، م.ع. (۱۳۴۵). *خلقیات ما ایرانیان*، تهران: مجله مسائل اجتماعی، ش ۴، ص ۲۴-۴۱.
- جوادی یگانه، م.ر. (۱۳۸۷). «رویکرد جامعه‌شناسانه نظریه انتخاب عقلانی»، *علوم اجتماعی، راهبرد فرهنگ*، دوره ۱، ش ۳، ص ۶۴-۳۳.
- جوادی یگانه، م.ر.، فاطمی امین، ز. و فولادیان، م. (۱۳۸۹). «بررسی تطبیقی شاخص تنبلی در ایران و

دانشنامه بزرگ فارسی.

محمدحسین پور، ف؛ اسکندری، ح. و عباس پور، ع. (1393).

«بررسی رابطه بین رفتار شهروندی سازمانی و تنبلی

اجتماعی کارکنان»، فصلنامه مشاوره شغلی و

سازمانی، دوره ششم، ش 19، ص 38-24.

موسوی داودی، م. و فرتاش، ک. (1391).

«بررسی رابطه بین

تسهیم و به‌کارگیری دانش اعتماد و تنبلی

اجتماعی»، همایش منطقه‌ای پژوهش‌ها و راه‌کارهای

نوین در حسابداری و مدیریت، تنکابن.

هوشمند، د. (1393).

«بررسی رابطه بین‌ادگیری سازمانی، تعهد

سازمانی و تنبلی اجتماعی در بانک اقتصاد نوین»،

تهران: کنفرانس مدیریت، تحول و نوآوری در

توانمندسازی مدیریت، 11-1.

Loffng "oo" (1998) aa r oo n

ppp nnds on hh Exnnn,, Social Behavior and Personality.....

.....

..... Information Systems Research..

.....

..... Journal of Development Economics..

.....

..... Social psychology in project

management..

.....

..... Active Learning in Higher

Education.....

.....

..... Personality and Social Psychology

Bulletin.....

.....

..... The Journal of Psychology.....

.....

کشورهای جهان و برخی راحل‌ها»، فصلنامه راهبرد

فرهنگ، ش 12 و 13، ص 112-134.

جوادی یگانه، م.ر. و فولادیان، م. (1391).

«تنبلی اجتماعی و

عوامل مؤثر بر آن»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره

12، ش 4، ص 109-137.

چلبی، م. (1381).

«بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران»،

علوم/اجتماعی، چاپ اول، تهران: مؤسسه پژوهشی

فرهنگ، هنر و ارتباطات، نشر نی.

رابینز، ا.پ. (1381).

«رفتار سازمانی، ترجمه: پارسائیان، ع. و

اعرابی، م.، جلد دوم، چاپ سوم، تهران: دفتر نشر

پژوهش‌های فرهنگی.

ریتزر، ج. و گودمن، د.ج. (1390).

«نظریه جامعه‌شناسی مدرن،

میرزایی، خ. و لطفی‌زاده، ع.، تهران: انتشارات

جامعه‌شناسان، چاپ اول.

ساروخانی، ب. (1370).

«درآمدی بر دایره‌المعارف علوم

اجتماعی، جلد دوم، تهران: انتشارات کیهان.

قاضی مرادی، ح. (1378).

«در پیرامون خودمداری ایرانیان.

تهران: ارمغان.

کاظمی، م.، فیاضی، م. و کاوه، م. (1389).

«بررسی میزان

شیوع تعلل و عوامل مؤثر بر آن در بین مدیران و

کارکنان دانشگاه»، پژوهش‌نامه مدیریت تحول، دوره

2، ش 4، ص 63-42.

کلمن، ج. (1377).

«بنیادهای نظریه اجتماعی، صبوری

کاشانی، م.، جلد سوم، تهران: نشر نی.

مرتضوی، س؛ حکیمی، ح؛ سودی، ن.ا. و قلی‌زاده، ر.

(1390).

«بررسی تأثیر ادراک از عدالت و اعتماد بر

ظرفه‌رفتن اجتماعی تیم‌ها در تسهیم دانش»،

پژوهش‌نامه مدیریت اجرایی، سال سوم، ش 5، ص

162-138.

کومز، ف. (1356).

«برنامه ریزی آموزشی چیست، ترجمه:

برهان‌منش، م.، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

مشیری، م. (1378).

«فرهنگ جامع فارسی، تهران: بنیاد

